Panoptikum 2025, 33: 7-9 https://doi.org/10.26881/Pan.2025.33.01

Wstęp

Pięćdziesiąt edycji, wiele historii, zróżnicowane perspektywy badawcze

Festiwal Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni jest zjawiskiem, które wymyka się jednoznacznym definicjom. Przez pół wieku pełnił funkcje równocześnie branżowego przeglądu, barometru kondycji polskiej kinematografii, przestrzeni ideowych sporów i święta kina, budując zarazem tożsamość kulturową miasta, które go przyjęło. Pięćdziesiąta edycja FPFF – jubileusz rzadkiej rangi – skłonił do refleksji wielowymiarowej, nieunikającej pytań trudnych: o historię i pamięć, o kanon i jego pęknięcia, o instytucje i ludzi, o widzów i nagrody, o przestrzeń i prestiż. Niniejszy numer „Panoptikum" jest próbą takiej właśnie zbiorowej refleksji.

Punkt wyjścia stanowi kwerenda archiwalna. Jarosław Drozd, opierając się na materiałach Archiwum Państwowego w Gdańsku, rekonstruuje z dokumentacyjną skrupulatnością koncepcję, organizację i przebieg pierwszej edycji festiwalu; tej z września 1974 roku, gdy impreza nie zdążyła jeszcze obrosnąć tradycją ani instytucjonalnym sztafażem. Odsłania ją jako wydarzenie noszące znamiona laboratorium społecznego, powiązanego z polityką kulturalną PRL, choć prowadzonego przez ludzi autentycznie zaangażowanych w ideę konfrontacji twórców z publicznością. Maciej Kędziora z kolei śledzi, w jaki sposób na łamach czasopisma „Film" kreowano przez piętnaście lat wizerunek festiwalu w oczach czytelników. Wyodrębniając cztery postawy krytyczne – syntetyzującą, produkcyjną, reformatorską i organizacyjno-środowiskową – pokazuje, że festiwal w Gdańsku i Gdyni był nie tylko wydarzeniem, ale też pretekstem do debaty o kondycji całej kinematografii, odzwierciedlając jej napięcia i nadzieje.

Perspektywę instytucjonalno-miejską przynosi tekst Anny Wróblewskiej, która analizuje wieloaspektowe związki FPFF z Gdynią – miastem, które festiwal przyjął w 1987 roku i z którym zrosło się nierozerwalnie w świadomości branży. Autorka osadza tę relację w szerokim kontekście: reformy polityki kulturalnej, samorządowej, a wreszcie europejskiej, i wykazuje, że festiwal stał się dla Gdyni narzędziem budowania wizerunku „miasta kreatywnego" – zanim ta kategoria w ogóle zaistniała w polskim dyskursie miejskim. Wymiar doświadczenia uczestnika podejmują natomiast Krzysztof Stachowiak i Malwina Balcerak, którzy na podstawie 59 pogłębionych wywiadów analizują FPFF przez pryzmat ekonomii doświadczeń – rozrywkowego, edukacyjnego, estetycznego i eskapistycznego. Ich badania ujawniają, że dla wielu uczestników festiwal stał się rytualnym, wyczekiwanym punktem w roku, przestrzenią nie tylko kontaktu z kinem, lecz także wspólnotowego przeżywania kultury.

Uzupełnieniem tej panoramy jest artykuł Marka Cieślińskiego poświęcony obecności absolwentów katowickiej Szkoły Filmowej im. Krzysztofa Kieślowskiego – Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego – w programie Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni. Autor pokazuje, że dzieje FPFF można opowiadać również poprzez historię środowisk twórczych, których kolejne generacje współtworzyły oblicze polskiego kina. Od pierwszych wyrazistych debiutów w drugiej połowie lat osiemdziesiątych – Waldemara Krzystka, Tomasza Szadkowskiego, Magdaleny Łazarkiewicz – przez sukcesy Magdaleny Piekorz, Macieja Pieprzycy, Jana P. Matuszyńskiego, Agnieszki Smoczyńskiej, Piotra Domalewskiego, aż po najmłodszych twórców, takich jak Damian Kocur czy Aleksandra Terpińska, tekst ten odsłania festiwal jako miejsce legitymizowania talentów, budowania pokoleniowej ciągłości i potwierdzania znaczenia edukacji filmowej dla rozwoju rodzimej kinematografii.

Dwa ostatnie artykuły przynoszą perspektywę ilościową i, *last but not least*, genderową. Iwona Grodź proponuje spojrzenie na FPFF przez pryzmat nagradzanych filmów o artystach i sztuce. To perspektywa szczególnie interesująca, ponieważ wydobywa z historii festiwalu nurt mniej oczywisty, a zarazem niezwykle ważny dla namysłu nad relacją kina, prestiżu i kultury symbolicznej. Analizując takie tytuły jak *Amator*, *Kobieta w kapeluszu*, *Siekierezada*, *Ucieczka z kina Wolność*, *Historia kina w Popielawach*, *Ostatnia rodzina* czy *Wszystkie nasze strachy*, autorka pokazuje, że festiwalowe nagrody nie tylko honorują poszczególne dzieła, lecz także współkształtują zainteresowanie publiczności tematami sztuki, twórczości i społecznej roli artysty, przekuwając kapitał symboliczny w ekonomiczny – i odwrotnie.

Z kolei Łukasz Skórko przeprowadza systematyczną analizę nagród indywidualnych FPFF w całym półwieczu jego istnienia, rejestrując z metodyczną precyzją dysproporcje płciowe wśród laureatów w poszczególnych kategoriach. Dane są wymowne: kobiety przez dekady pozostawały na marginesie wyróżnień w takich obszarach jak reżyseria, zdjęcia czy muzyka, choć ostatnie lata przynoszą pierwsze symptomy zmian. Tekst ma świadomy charakter raportu z badań i stanowi zaproszenie dla kolejnych badaczy do interpretacji danych w szerszym kontekście.

Zebrane w niniejszym numerze teksty nie wyczerpują oczywiście tematyki jubileuszu – i nie miały tego czynić. Stanowią raczej próbę nakreślenia wielości optyk, jakimi można opisywać FPFF: historycznej i archiwalnej, krytyczno-prasowej, instytucjonalnej i miejskiej, socjologicznej i ekonomicznej, filmoznawczej i genderowej. Różnorodność tych podejść jest, jak sądzimy, najlepszym dowodem na to, że po pięćdziesięciu edycjach Festiwal Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni nadal wymaga poważnej refleksji naukowej i na nią zasługuje.

W numerze znaleźć można również jeden tekst spoza wiodącej tematyki, w którym Julia Kuster przygląda się pierwotnej i współczesnej recepcji filmu *Ga, ga. Chwała bohaterom* (1985) Piotra Szulkina. Z kolei Piotr Kurpiewski i Ewa Mazierska recenzują publikacje z zakresu dziejów polskiej kinematografii: źródłowe wydawnictwo na temat zjazdu w Wiśle (1949) przygotowane przez zespół kierowany przez Barbarę Gizę i Adama Wyżyńskiego, badaczy z Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego oraz całościowy obraz ruchu Solidarności zaprezentowany w rodzimym i zagranicznym kinie fikcjonalnym, autorstwa Krzysztofa Kornackiego i Arkadiusza Bileckiego, gdańskich historyków kina.

Numer wieńczy galeria autorska Magdaleny Balasińskiej, studentki Wiedzy o Filmie i Kulturze Audiowizualnej na Uniwersytecie Gdańskim. Prace stanowią artystyczne wariacje na temat wizualnego wymiaru wybranych filmów Konkursu Głównego 50. edycji Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni.

Redakcja dedykuje niniejsze rozważania pamięci Leszka Kopcia (1951–2025), wieloletniego dyrektora FPFF w Gdyni, wizjonera, którego zaangażowanie w rozwój festiwalu jest absolutnie nie do przecenienia.

Życzymy inspirującej lektury!